

ИЗСЛЕДВАНЕ НА НАГЛАСИТЕ НА ОБЩОПРАКТИКУВАЩИТЕ ЛЕКАРИ В БЪЛГАРИЯ КЪМ ГРИПНИТЕ ВАКСИНИ

В. Димитрова¹, Т. Георгиева², А. Минкова³, А. Курчатова³, Е. Насева⁴ и М. Кожухарова⁵

¹Катедра „Социология“, СУ „Св. Кл. Охридски“ – София

²Катедра „Физиология и биохимия“, НСА „В. Левски“ – София

³Национален център по заразни и паразитни болести – София

⁴Катедра по икономика на здравеопазването, ФОЗ, МУ – София

⁵Ръководител на проекта

A STUDY OF THE ATTITUDES OF FAMILY DOCTORS IN BULGARIA TOWARDS INFLUENZA VACCINES

V. Dimitrova¹, T. Georgieva², A. Minkova³, A. Kurchatova³, E. Naseva⁴ and M. Kojouharova⁵

¹Department of Sociology, Sofia University “St. Kliment Ohridski” – Sofia

²Department of Physiology and Biochemistry, National Sports Academy “V. Levski” – Sofia

³National Centre for Infectious and Parasitic Disease – Sofia

⁴Department of Health Economics, Faculty of Public Health, Medical University – Sofia

⁵Head of the Project

Резюме. Целта на представеното изследване е да се проучат информираността и отношението на общопрактикуващите лекари в България относно противогрипните ваксини. Проведени са полуструктурирани интервюта с 32-ма лекари. Резултатите показват, че интервюираните лекари не са добре запознати с противогрипните ваксини и тяхната ефективност. Те не възприемат като свое задължение да ги препоръчват и да информират пациентите си за ползите от тях. Затова е необходим комплекс от мерки – за повишаване на информираността, включване на противогрипната ваксина в реимбурсната листа за рисковите групи и т.н., за да бъде постигната промяна в нагласите на медицинските специалисти в България към грипните ваксини и за повишаване на имунизационния обхват.

Ключови думи: грип, ваксина, препоръчителна имунизация, информираност

Abstract. The aim of the presented survey is to explore the awareness and attitudes of general practitioners in Bulgaria towards influenza vaccines. Semistructured interviews with 32 family doctors had been conducted. The results show that interviewees are not well informed about influenza vaccines and their effectiveness. They do not perceive as their responsibility to recommend and inform the patients about the benefits of the vaccines. Therefore, a complex of measures is needed – to raise awareness, to include the influenza vaccine in the list for reimbursement for the risk groups, etc., so as to achieve change in the attitudes of the family doctors towards influenza vaccines and to increase immunization coverage.

Key words: influenza, vaccine, recommended immunization, awareness

Увод

Грипът е силно заразно заболяване, което засяга всички възрастови групи, с най-голям риск от сериозни усложнения и смърт при старите хора, малките деца и лицата с определени хронични заболявания [6, 7, 9]. Основно средство за профилактика на грипа и намаляване на заболяемостта, смъртността и тежките усложнения, предизвикани от него, са съвременните противогрипни ваксини [2, 10]. Разработените ваксини срещу сезонен грип са доказали своята ефективност и безопасност и се прилагат повече от 60 години за предпазване от циркулиращите всеки зимен сезон грипни вируси. При здрави хора противогрипните ваксини могат да предотвратят от 70 до 90% от заболяванията от грип. Сред хората в напреднала възраст, ваксината намалява тежките заболявания и усложнения до 60%, а смъртните случаи – с 80%. Ваксинацията е особено важна за пациентите с хронични заболявания, както и за хората, които живеят или се грижат за тях [10].

Във всички страни, членки на Европейския съюз (ЕС), се препоръчва имунизация не само за хронично болните, но и за работещите в сферата на здравеопазването [10, 11]. Медицинският персонал е изложен на повишен риск от заразяване поради спецификата на своята работа, а противогрипната имунизация защитава от заболяване както работещите, така и техните пациенти. Освен това чрез нея се гарантира наличието и непрекъснатостта на здравните услуги и се намалява рискът от възникването на епидемични взривове в здравните заведения и извън тях [9]. Заедно с другите имунизации, сезонната противогрипна ваксинация на здравните работници е свързана с приоритетни програми и политики на общественото здравеопазване, като превенцията и контрола на инфекциите, безопасността на труда и грижата за пациентите. Нещо повече, тъй като медицинските специалисти са надежден източник на здравна информация за пациентите, това може да бъде силен стимул за увеличаване на ваксиналния обхват при другите приоритетни групи [8, 11].

В България имунизацията срещу грип е препоръчителна, като ваксината и нейното поставяне се заплащат изцяло от пациентите. Страната се намира на едно от последните места в Европа по използване на противогрипни ваксини, като броят на продадените ваксини през последните години непрекъснато се понижава и през сезон 2015-2016 г. достига едва до 2,25 дози ваксина на 100 души. Данни за имунизационния обхват на практика няма, така че не е известно каква част

от хората в напреднала възраст, от хронично болните или от медицинския персонал са били ваксинирани през сезона 2015-2016 г.

Всичко това налага необходимостта от разработването на програми, основани на теориите за промяна на поведението и моделите за планиране на профилактични дейности, които да бъдат насочени към медицинските специалисти и да са съобразени със специфичните особености и нужди на здравните заведения и пациентите. За да бъдат успешни такива програми, те трябва да се основават на по-доброто разбиране на движещите сили и бариерите за ваксинация сред населението и медицинските специалисти. Ключова роля за промяната на поведението имат работещите в първичната здравна помощ, които са натоварени с основните задачи, свързани с профилактиката на заболяванията, и които имат най-пряк достъп до пациентите.

Целта на настоящето изследване е да се проучи информираността на общопрактикуващите лекари (ОПЛ) относно противогрипните ваксини, отношението към тях и прилагането им в практиката.

МАТЕРИАЛ И МЕТОДИ

За събиране на информацията в това проучване са използвани качествени методи, като са проведени полуструктурирани интервюта с общопрактикуващи лекари в цялата страна. Представените резултати не са представителни, а идентифицират модели на мислене и поведение – извеждат типове нагласи към ваксината срещу грип сред проучваните лица.

Изследването е проведено на два етапа, първият от които през 2015-2016 г. Обхванати са общо 16 ОПЛ от различни по големина населени места в страната. Въпросите, включени в интервютата, обхващат няколко по-обща теми: какво е мястото на профилактиката в работата на общопрактикуващите лекари, какво е отношението им към задължителната и препоръчителната ваксинация. Въпросите за ваксините срещу грип са поставени в темата за препоръчителните ваксини. Изследването цели да покаже отношението на личните лекари към ваксината срещу грип, наред с други незадължителни ваксини, и категорията, в която респондентите я поставят – „важна“/„неважна“, „ефективна“/„неефективна“ и т.н. В зависимост от техните отговори следват и допълнителните въпроси: доколко препоръчват ваксината на своите пациенти, на кои пациенти и защо, както и дали ваксинират себе си и останалия персонал в своята практика.

Във втория етап от изследването (2016 г.) са обхванати 16 ОПЛ главно от малки населени места. С тях са проведени полуструктурирани интервюта по следните теми: мястото на профилактиката в тяхната практика, отношението им към препоръчителните ваксини, разпознаваемостта на различните ваксини, възприятия към грипа и грипната ваксинация.

РЕЗУЛТАТИ

В първия етап от проучването въпросите за грипната ваксинация са свързани с темите за значението на профилактиката, както и за разграничението между задължителни и препоръчителни ваксини. Интервюираните лекари категорично подкрепят задължителната ваксинация. Ваксините се посочват като едно от основните средства за профилактика на инфекциозни болести в детската възраст. Същевременно логиката за препоръчването на ваксините е „Правя това, което се изисква от мен“ (И1-4), т.е. институционалният натиск и спазването на правилата имат водещо значение.

Препоръчителните ваксини се използват изключително рядко и обикновено се поставят по желание на пациента:

Въпрос: „С какви работите? Задължителни, незадължителни?“

Отговор: Задължителните. Рядко и незадължителните“ (И1-5).

Най-често разпознаваните препоръчителни ваксини са срещу човешки папилома вирус – 9 отговора; противогрипни – 6; ротавирусни – 5; срещу хепатит А – 3; 13-валентна пневмококова ваксина – 1.

Противогрипната ваксина е спомената спонтанно от около 1/3 от интервюираните като важна. Един от участвалите в проучването лекари се обявява категорично против поставянето ѝ, тъй като смята, че има неблагоприятно влияние върху имунитета.

Ваксината се споменава като препоръчителна в пет от интервютата. Само един от лекарите обаче я е препоръчал на пациент – на дете, което често страда от респираторни заболявания. Всички останали очакват пациентите сами да се информират и да вземат решение дали да се ваксинират:

„Работя само със задължителни, но ако пациентите ми поискат, им поставям закупените от тях незадължителни противогрипни ваксини“ (И1-4).

„За тези, ежегодните ваксинации срещу грипа не всички се сецат. Имам си редовни

пациенти, които всяка година се ваксинират срещу грип, но имам и такива, които само по новините, като ги стреснат, че има грипна епидемия, се сецат“ (И1-6).

Същевременно лекарите наблюдават и рязко намаляване в броя на пациентите, които се ваксинират срещу грип:

„Например, най-простата противогрипна ваксина, която струва 9 лева. В предни години съм имунизирала около 100 човека на сезон. Миналата година, която сега отминава, съм имунизирала 5 човека. От които сме аз, съпругът ми и синът ми. Тоест двама души за 2015 г. са проявили самосъзнание да се имунизират.“ (И1-7).

Във втория етап на проучването са проведени 16 полуструктурирани интервюта, като основното внимание е насочено към отношението към грипа и грипната ваксинация. От препоръчителните ваксини грипната е една от най-разпознаваемите. Въпреки това от интервютата на обхванатите в изследването ОПЛ се вижда, че препоръчителните ваксини рядко се използват от пациентите им. Една от най-често срещаните причини за ниския имунизационен обхват с препоръчителни ваксини е, че личните лекари очакват пациентите им сами да поемат инициативата. Най-често пациентите сами се запознават с ползите от препоръчителни ваксини, снабдяват се с тях и отиват при лекаря при вече взето решение. Ролята на ОПЛ в този смисъл е само да обслужват пациентите си:

„Имам пациенти с хронични заболявания, които са убедени, че трябва да им се направи, и някъде септември месец те си ги купуват и си ги донасят, и ги прилагаме“ (И2-4).

„Има хора, които си знаят и всяка година си купуват противогрипна ваксина и идват да им я сложа“ (И2-6).

Противогрипните ваксини се поставят най-често на пациенти, които са лично убедени и поемат инициативата. Причините са, от една страна, липсата на достатъчно време за провеждане на профилактика от ОПЛ, а от друга, еднопосочната комуникация между лекар и пациент, като в почти всички случаи инициативата е от страна на пациента. От втория етап на изследването се потвърждава, че контактите с пациенти от възрастовата група 20-50 години са по-редки, докато пациентите над 50 години и тези с хронични заболявания по-често общуват с личните си лекари. Ето защо ваксинопрофилактиката на грипа е полесно осъществима при по-възрастните пациенти, които са и една от основните рискови групи за тежкопротичащо заболяване.

Въпреки че грипната ваксина е една от най-често използваните препоръчителни ваксини от пациентите на интервюираните ОПЛ, в по-голяма част от практиките максималният брой на ваксинираните варира от няколко души до 30-40. Често самите лични лекари имат негативно отношение към грипните ваксини, не ги възприемат като достатъчно надеждни и ефективни и смятат, че ще доведат до нежелани ваксинални реакции:

„Не ги препоръчвам, всяка имунизация може да доведе до неинфекциозна възпалителна реакция, която да въвлече нервната система“ (И2-5).

„Причината е, че никой не може да им гарантира, че като се ваксинират с противогрипната ваксина, няма да се разболеят, защото ваксината е срещу определени щамове, един или два, а те, вирусите, са много изменчиви и няма гаранция“ (И2-6).

Грипът се възприема като тежко инфекциозно заболяване, което протича често с усложнения. Въпреки това, когато респондентите са попитани какви препоръки дават на пациентите си за предпазване, те най-често посочват спазването на добра лична хигиена, избягване на обществени места, където се събират много хора, както и правилно и рационално хранене. Само в около 1/3 от случаите ваксинацията се споменава като средство за предпазване от грип.

ОПЛ, споменали грипната ваксина като средство за профилактика, я препоръчват за различни рискови групи – предимно възрастните и хората с хронични заболявания, а не за всички пациенти:

„Не е масова практика в България хората да се ваксинират, има доста голямо неразбиране, но и не се налага всички хора да се ваксинират, а само рисковите групи“ (И2-3).

„При тези хора, които са хронично болели. Възрастните хора обикновено прекарват тежък грип. Те боледуват тежко, продължително и с повече усложнения“ (И2-10).

При тези групи ОПЛ приемат, че усложненията могат да бъдат по-сериозни и затова са по-склонни да им препоръчват ваксинация.

Оттук следва и въпросът до каква степен самите общопрактикуващи лекари се ваксинират с препоръчителни ваксини и в частност с противогрипни. Проучването показва, че много малка част от тях се ваксинират с незадължителни ваксини. Най-често използвани са ваксините срещу хепатит и противогрипните. Лекарите, които не се ваксинират, считат, че имат висок имунитет или се надяват, че няма да се разболеят сериозно:

„Аз не се имунизирам, защото имам изграден друг вид имунитет от редовния контакт с болните“ (И2-2).

„Всяка година съм тука сред грипави и се надявам, и аз така се надявам, че ще ме отминие усложнение“ (И2-15).

Само четирима от интервюираните ОПЛ са ваксинирали себе си и персонала, с който работят, като причините за това са три:

– настъпило усложнение след заболяване от грип в миналото;

– невъзможност за отсъствия от работа;

– за да се предпазят от заразяване при контактите си с пациенти.

Възможността да предпазят самите пациенти от заразяване и тежкопротичащо заболяване не присъства като мотив на личните лекари за ваксинирането им.

Обсъждане

Отношението към грипната ваксинация е оценено и в други проучвания в България и други държави [1, 3-5, 8]. Голяма част от обхванатите в проведеното от Националната пациентска организация изследване медици (83%) смятат, че е необходима ваксинопрофилактика на грипните заболявания и препоръчват ваксината на рискови групи – по-често на възрастни (84%) и по-рядко на хора с хронични заболявания (66%). Тези резултати обаче не обясняват ниското ваксинално покритие сред самите семейни лекари, както и факта, че независимо че препоръчват ваксината, техните пациенти не се ваксинират. Това е парадокс, от който следва, че анкетата и провеждането ѝ сугестират определено позициониране, защото респондентите предполагат, че отговорите им са социално приемливи. Подобни резултати са получени и в Анкета за информираността на населението за грипа и противогрипната ваксина, проведена в град Кърджали [3]. Това е причината в настоящото проучване да са използвани качествени методи – полуструктурирани интервюта, чрез които могат да се разберат по-добре нагласите на ОПЛ и бариерите за ваксинация. Резултатите очертават противоположни тенденции.

Първият етап на проучването показва, че ОПЛ работят предимно със задължителни ваксини, а препоръчителните поставят при поискване от пациентите, които се информират и закупуват ваксините сами. Интервюираните ОПЛ не препоръчват на пациентите противогрипна ваксинация и само 1/3 от тях я споменават като средство за

предпазване от грип, което обяснява ниския ваксинален обхват при техните пациенти. Вероятно за спада на употребата на противогрипни ваксини значение имат и разпространените слухове за нежелани реакции след ваксинация и съмненията за конфликт на интереси по време на грипната пандемия от 2009 г.

Въпреки че при втория етап на проучването се установи, че от препоръчителните ваксини грипната е една от най-разпознаваемите от интервюираните ОПЛ, те рядко я прилагат на пациентите си. Една от причините за това е идентифицираното и в първия етап пасивно отношение на личните лекари, които очакват пациентите им сами да се информират за ползите от препоръчителните ваксини и да вземат решение да се ваксинират. Липсата на достатъчно време за провеждане на профилактика от ОПЛ е най-често срещаната причина за ниския имунизационен обхват.

Най-често ОПЛ препоръчват противогрипната ваксина на възрастни и с хронични заболявания пациенти, които са основните рискови групи за тежкопротичащо заболяване. За тези групи ОПЛ приемат, че усложненията са по-чести, и са склонни да препоръчат ваксинация.

Резултатите от проучването показват, че интервюираните ОПЛ не само не препоръчват на пациентите си ваксинация с препоръчителни и в частност с противогрипни ваксини, но и самите те не се ваксинират. Личните лекари считат, че имат достатъчно висок имунитет от непрекъснатите контакти с болни хора и че не са застрашени от сериозно заболяване. Само малка част от тях (25%) ваксинират себе си и персонала, с който работят.

Изводи

Интервюираните ОПЛ не са добре запознати с противогрипните ваксини и тяхната ефективност. Те не възприемат като свое задължение да ги препоръчват и да информират пациентите си за ползите от тях. Включването на противогрипната ваксинация за рисковите групи в реимбурсната листа би било ефективна мярка поради необходимостта от строга отчетност и институционалния натиск, от една страна, и поради честите контакти на личните лекари с възрастни, хронично болни пациенти – от друга. От не по-малка важност е провеждането на информационни кампании и въвеждането на материални стимули за поставянето на противогрипни ваксини, както и на другите препоръчителни ваксини, поради ниската мотивация и информираност на

ОПЛ и незаинтересоваността им към извършването на подобен тип профилактични дейности.

Необходим е комплекс от мерки – както за повишаване на информираността, така и организационни и финансови, за да бъде постигната позитивна промяна в нагласите на медицинските специалисти в България към грипните ваксини. Тези мерки биха помогнали за повишаване на имунизационния обхват и сред самите медицински специалисти, и сред населението като цяло.

Библиография

1. Винарова Ж., В. Тонгова. Ваксините и ваксинацията като средство и метод за здравен мениджмънт. Департамент „Здравеопазване и социална работа“, годишник, изд. НБУ, том 1, 2014 (достъпен онлайн на 27.02.2017 г.: http://ebox.nbu.bg/med14/view_lesson.php?id=43).
2. Григоров Е, Е. Костов, Хр. Лебанова, В. Белчева. Ваксините в България – проучване на възможностите за приложението им в различни възрасти. *Обща медицина*, 2013, 15(4), 26-31.
3. Представяне на резултати от анкета за установяване на нагласите на лекарите за противогрипните ваксини (достъпен онлайн на 27.02.2017 г.: <http://www.npo.bg/News/cat/4/id/292/>).
4. Abramson Z, Levi, O. Influenza vaccination among primary healthcare workers. *Vaccine*, 2008, 26, 2482-2489.
5. Christini AB, Shutt KA, Byers KE. Influenza vaccination rates and motivators among healthcare worker groups. *Infect Control Hosp Epidemiol*, 2007, 28, 171-177.
6. Factsheets. ECDC (достъпен онлайн на 26.02.2017 г.: http://www.ecdc.europa.eu/en/healthtopics/seasonal_influenza/basic_facts/Pages/basic_facts.aspx).
7. Influenza (Seasonal). Fact Sheet. WHO, November 2016 (достъпен онлайн на 26.02.2017: <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs211/en/>).
8. Opstelten W et al. Influenza immunization of Dutch general Practitioners: vaccination rate and attitudes towards vaccination. *Vaccine*, 2008, 26(47), 5918-5921.
9. Seasonal Influenza: Flu Basics. CDC (достъпен онлайн на 26.02.2017 г.: <http://www.cdc.gov/flu/about/disease/index.htm>).
10. Seasonal influenza vaccination and antiviral use in Europe. Overview of vaccination recommendations and coverage rates in the EU Member States for the 2013–14 and 2014 influenza seasons. Stockholm, ECDC, 2016 (достъпен онлайн на 25.02.2017 г.: <http://ecdc.europa.eu/en/publications/publications/seasonal-influenza-vaccination-antiviral-use-europe.pdf>).
11. Tailoring Immunization Programmes for Seasonal Influenza. (TIP FLU). A guide for increasing health care workers' uptake of seasonal influenza vaccination. WHO, 2015 (достъпен онлайн на 25.02.2017 г.: http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0007/290851/TIPGUIDEFINAL.pdf?ua=1).

- ✉ *Адрес за кореспонденция:*
Вероника Димитрова
Катедра „Социология“
СУ „Св. Кл. Охридски“
бул. „Цариградско шосе“ № 125
Кампус „Изток“, бл. 4, ет. 4, каб. 416
☎ 0884 42 38 98
e-mail: vdimm@abv.bg